

VOJTĚCH ALBERTO SLÁMA

ZÁHADNÁ ZOOLOGIE

SVĚT TAJEMNÝCH ZVÍŘAT

Záhadná zoologie

Svět tajemných zvířat

Vyšlo také v tištěné verzi

Objednat můžete na

www.xyz.cz

www.albatrosmedia.cz

x·y·z

NAKLADATELSTVÍ

Vojtěch Alberto Sláma

Záhadná zoologie – e-kniha

Copyright © Albatros Media a. s., 2016

Všechna práva vyhrazena.

Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

ALBATROS MEDIA a.s.

VOJTĚCH ALBERTO SLÁMA

ZÁHADNÁ ZOOLOGIE

SVĚT TAJEMNÝCH ZVÍŘAT

© Vojtěch Alberto Sláma, 2016
fotografie © Vojtěch Alberto Sláma, 1996–2015 ©
NAKLADATELSTVÍ XYZ, 2016

ISBN tištěné verze 978-80-7388-704-9
ISBN e-knihy 978-80-7505-561-3 (1. zveřejnění, 2016)

**Věnováno velkému Slezanovi
Břetislavu Tůmovi**

Obsah

Úvod: Podivnější než nejdivočejší sny	9
1. kapitola: Oživlá jezerní legenda	13
2. kapitola: Létající a troubící ryby	21
3. kapitola: Zhmotnění noční můry	31
4. kapitola: Vražedný polibek plošnice	35
5. kapitola: Nejsilnější úder na světě	39
6. kapitola: Dugongové a mořské panny	41
7. kapitola: Podivná kočičí historie	45
8. kapitola: Ta nejlegračnější jména zvířat	49
9. kapitola: Smrtonosné živé kameny	57
10. kapitola: Překrásní vraždící plži	63
11. kapitola: Rozmanitost ptačích zobáků	67
12. kapitola: Mořská šachová figurka	75
13. kapitola: Svět jihoamerických tepuis	79
14. kapitola: Neuvěřitelné hadí rekordy	87
15. kapitola: Reportáž z asijských tržnic	91
16. kapitola: Monstrózní příbuzní z Asie	97
17. kapitola: Transsexuálové a zkameněliny	101
18. kapitola: Giganti pomalu odcházejí	107
19. kapitola: Skuteční malí draci	113

20. kapitola: Hvězdy mořských hlubin aneb Podvodní horory	117
21. kapitola: Záhadný konec sloních ptáků	123
22. kapitola: Nevinné býložravé bestie	125
23. kapitola: Kryptozoologické intermezzo aneb Objevy profesora Okružáka	129
24. kapitola: Záhadná zvířata říše Champa	193
25. kapitola: Mizející svět zvířat je stále neznámý	199
Slovníček	209
O fotografiích	217
O autorovi	219

Úvod

Podivnější než nejdivočejší sny

Před časem jsem se vrátil z Vietnamu, kde jsem mohl dlouhou dobu pozorovat a několikrát i vyfotografovat téměř dvoumetrovou kožnatku Leloiovu. Jaké úžasné dobrodružství! Tato nejméně stoletá želva s měkkým krunýřem, pokrytým nechutnou slizkou kůží, je totiž pro všechny Vietnamce živou legendou. Skutečnost, že se navíc vynořuje v sinicemi zarostlém a napůl vybetonovaném jezírku uprostřed Hanoje, je opravdový zázrak, srovnatelný snad jen s pozorováním dlouhokrké příšery plavající kraulem ve vodách Loch Ness nebo pohledem na chlupatého yetiho, poskakujícího na himálajském ledovci.

Hanojská kožnatka se svráštělou hlavou staré profesorky ve výslužbě je možná vůbec posledním jedincem svého druhu na světě, což onen dojem z dotyku něčeho neskutečného jenom posiluje. Víc si o této záhadné želvě můžete ostatně přečíst hned v následující kapitole.

Živá legenda posvátného jezera Hoan Kiem osobně aneb tváří v tvář pravděpodobně nejvzácnějšímu zvířeti současnosti. Foto: VAS

Pracovitější novinář, fascinovaný neobvyklými živočichy, by nad pozorováním takového pravěkého monstra jistě zajásal. Nepochybně by se dlouho nerozmyslel a uvedl do chodu svůj notebook, aby ještě týž den odeslal svému listu senzační zprávu. Klávesnice by pod jeho bubnujícími prsty začala vydávat zvuky, ne podobné dupotu bagančat wehrmachtu rozlézajícího se po Evropě. Co úder, to písmeno řadící se s rachotem ve slova a věty. Monitor přetéká těmi nejúžasnější superlativy a náš mediální hrdina podvědomě cítí, že hned po návratu domů stluče z víc méně náhodného pozorování posvátné želvy slušnou knihu. Už vidí, jak čtenář bere do rukou jeho dílo, na němž je velkými písmeny vysázen nápis *Na stopě hanojské příšery*.

Mně však chybí heroické nasazení tohoto energického muže, a tak jenom schlíple sedím u monitoru v zapadlé hanojské ubytovně, a protože je noc, připadám si jako nestvůrná můra. Ano, ohavná šedivá můra! Přesně taková, která se při mé poslední návštěvě v Amazonii s hlasitým plácnutím zřítíla z nebe na klidnou hladinu brazilské řeky Rio Negro. Jak může něco tak éterického, jako je noční motýl, hlasitě plácnout do řeky, která je na některých místech i několik desítek kilometrů široká? Zcela jednoduše. Byla to totiž můra mūr, největší druh na světě jménem tyza velká, jejíž let spíše připomíná vzdušné kreace nějakého ptáka než hmyz. Nešťastná tyza navíc ukončila svou životní pouť těsně vedle mého kajaku, takže jsem si ji mohl snadno přitáhnout pádlem a následně ji zvětšit fotoaparátem. Co na tom, že jí chyběla hlava, kterou jí utrhl nějaký drobný opeřený dravec, na něhož však bylo její tělo příliš těžké, a tak ji upustil nad hladinou černé řeky.

Největší můra na světě tyza velká (*Thysania agrippina*) ve srovnání s lidskou rukou. Foto: VAS

Když už jsme u těch nočních motýlů, víte, že existují krvežíznivé můry, které napadají i člověka? Anebo že v tropických řekách plavou ryby, které troubí jako stádo miniaturních slonů a jejich větší příbuzní občas spolknou i rybáře? Tyto tragédie jsou však, na rozdíl od krokodýlích a kajmaních útoků, velmi vzácné.

Ti největší zabijáci totiž mají amorfní tvář bodavého hmyzu.

I mezi nimi se však najdou takoví, kteří raději pracují samostatně a jejich sosáky a kusadla jsou pro člověka stejně zhoubné. Slyšeli jste už o líbající plošticí, která vám při tomto intimním sblížení předá i nevléčitelné onemocnění. Stejně nepříjemní jsou i jedovatí mořští odranci připomínající spíše než ryby rozpukané kameny nebo masožravé jihoamerických armády mravenců, kteří po cestě sežerou všechno živé.

Chtěl bych vám ve své knize nabídnout krátkou schůzku s těmi nejúžasnějšími živočichy, s nimiž jsem se během svých expedic setkal. Doufám, že nebudu příliš neskromný, když napíšu, že si mě někteří z nich docela oblíbili.

Zřejmě nejbliže mému srdci byly okřídlení střechkové, kteří mi důvěřovali natolik, že mi do zad nakladli svá vajíčka a ponechali tak výchovu svých potomků zcela v mých rukou. Se slzou v oku vzpomínám na ty vzácné okamžiky, kdy se jejich dvě larvy rozhodly opustit svůj inkubátor. Stalo se to navíc v luxusním londýnském hotelu, kam jsem se podivuhodným řízením osudu a se zcela prázdnou kapsou dostal. Sice to celé bylo opravdu mírně nechutné, ale přece jen o něco příjemnější než návštěva obřího kajmana černého, který si s nesnesitelnou ležérností připlaval od protějšího břehu prohlédnout můj nafukovací kajak. Domnívám se, že jsem asi po vteřinovém zaváhání dosáhl světového rekordu v pádlování napříč řekou. Myslím, že na jeho zubatý úsměv nikdy nezapomenu.

Během cest po zapadlých končinách Jižní Ameriky, Afriky, Evropy a Asie jsem pořídil velké množství snímků, ale s fotoaparátem jsem řádl i v různých národních parcích, zoologických zahradách, veřejných mořských

Snímek indiánské dívky s chápánem černým (*Ateles paniscus*), který jsem pořídil na amazonské řece Canumá, má pro mě dvojí symboliku. Zajaté zvíře vyrvané přírodě žije mezi lidmi, kteří jsou, aniž si to uvědomují, také vězni. Jejich žalárníkem však není osoba, ale největší prales na zeměkouli. Věčně hladoví zemědělci a rybáři jsou tak zcela závislí jen na chudíčkových výnosech svých lesních políček a sezonním lovu ryb. Foto: VAS

Úvod: Podivnější než nejdivočejší sny

akváriích, a dokonce i v chrámech. Nejsmutnější a zároveň nejpoučnější jsou návštěvy v muzeích, kde se můžete už jen dívat do skleněných očí vycpaných tvorů, kteří už v přírodě – hlavně přičiněním člověka – vyhnuli. Místo v mé knize však našla i zvířata mytologická, konkrétně záhadní živočichové ze zaniklého království Champa.

Hlava muzejního exempláře vakovlka, zvaného též tasmánský tygr (*Thylacynus cynocephalus*), kterého nemilosrdně vyhubili tamní osadníci. Poslední exemplář tohoto největšího dravého vačnatce naší planety vypustil duši v roce 1936 v zoologické zahradě v Hobartu. Foto: VAS

Chtěl jsem zkrátka přinést co nejzajímavější obrázky, které by doplnily povídání o těch nejpodivuhodnějších tvorech žijících s námi na planetě.

Pokud by vám však všechna ta skutečná ani mytologická zvířata nestačila, tak si, prosím, nalistujte předposlední kapitolu, věnovanou fiktivním kryptozoologickým výpravám za tvory, o nichž seriózní zoologické publikace mlčí, anebo se jejich existenci (většinou oprávněně) vysmívají. I když co my víme, jak je to doopravdy. Realita bývá někdy podivnější než ty nejdivočejší sny!

Vojtěch A. Sláma,
v Litovli, leden 2016

1. kapitola

Oživlá jezerní legenda

Houstnoucí dav obyvatel Hanoje zašuměl úžasem. Nad brčálově zelenou hladinou Hoan Kiem, neboli jezera Navraceného meče, se právě objevil obrovský oválný krunýř. Trčela z něj vrásčitá černá hlava s růžovými skvrnami, zakončená výrazně protaženým rypákem.

Všechno to připomínalo spíš jakýsi podivně modelovaný kámen než část živého tvora. Když však ohromení diváci pozvedli k očím své triedry, fotoaparáty a bzující videokamery, uviděli v hledáčkách a na monitorech detaily těla, které patří nejvzácnějšímu zvířeti naší planety.

Detail hlavy posvátné kožnatky Leloiovy (*Rafetus leloi*). Foto: VAS

Obří posvátná želva z jezera Hoan Kiem ještě chvíli pózovala a pak se ukryla pod hladinou. Směr šíření drobných vlnek naznačoval, že už zřejmě doplávala pod hustý rostlinný příkrov, lemující ostrov s nefritovou pagodou Ngoc Son.

Pohled na jezero Hoan Kiem. Foto: VAS

Most Huc, který spojuje ostrovní pagodu Ngoc Son s pevninou, bývá plný zvědavců, kteří touží vidět vynořující se posvátnou želvu. Foto: VAS

Hlavní vstup do pagody Ngoc Son. Foto: VAS

Oheň na spalování vonných tyčinek a obětín před pagodou Ngoc Son. Foto: VAS

Dodnes je řada Vietnamců přesvědčena, že je to právě ona, která se podle pověsti vynořila v roce 1418 z vod jezera Hoan Kiem, aby převzala od vietnamského generála a pozdějšího císaře Le Loie jeho meč. Šlo o posvátnou zbraň, kterou porazil čínské okupanty z dynastie Ming, a želva ji prý ukryla pod hladinou jezera na horší časy.

Po těchto dramatických událostech se na hladině jezera Hoan Kiem dlouhou dobu nic nedělo. Teprve v roce 1967 (tedy v době války mezi komunistickým Severním a demokratickým Jižním Vietnamem, který byl podporován Američany) se v jezere objevila další podivuhodná dvoumetrová želva, která byla později chycena, ale díky špatnému zacházení uhynula. Dnes její vypreparované tělo, potřené zlatým lakem, můžeme obdivovat v pagodě Ngoc Son.

Poté, co se obří želva, která se mezitím stala posvátnou, odebrala na věčnost, následovala mohutná a hlavně úspěšná severovietnamská ofenziva proti většině správních měst na jihu. Někteří Vietnamci ze severu proto připisují tento „zázračný“ válečný obrat právě své uctívané želvě.

Největší mumifikovaný exemplář sladkovodní želvy na světě uhynul v roce 1968. Poté byl tento obr s krunýřem vypreparován a uložen ve svérázném mauzoleu pagody Ngoc Son. Foto: VAS

Detailní pohled na pozlacenou hlavu mumifikované kožnatky Leloiovy. Foto: VAS

Američané byli šokováni, protože očekávali hlavní bitvu v centrální vrchovině v oblasti Khe Sanh, kam se po několik týdnů stahovaly úderné síly komunistů. Jak se ukázalo, byla to však pouze lest, která komunistům umožnila infiltrovat svými partyzány celou zemi. Nastal zlom v celé válce, která však skončila až pět let poté dohodou podepsanou v Paříži. V roce 1975 však komunisté zahájili poslední fázi a vydali se opět jižním směrem. Města v Jižním Vietnamu se hroutila jako domečky z karet a statisíce lidí z obav před masakry prchaly ze svých domovů. Země byla sjednocena pod komunistickou vládou a Jižní Vietnam se tak stal historií. Není divu, že se želva hlavně na severu země stala symbolem sjednocení a vítězství nad nepřítelem.

Před vitrinou s mumíí želvy se fotografují děti i dospělí. Foto: VAS

Pro mnoho Vietnamců je posvátná želva z jezera Hoan Kiem symbolem nezávislosti jejich země. Foto: VAS

Po vítězství se na jezeře po dlouhá desetiletí nic zajímavého nedělo. Až se však opět na hladině objevil další vodní obr s krunýřem! V srpnu roku 1999 a v září 2000 dokonce tato obrovská želva na čas opustila vody jezera Hoan Kiem a vylezla na druhý ostrov, kde se tyčí historická želví věž. V této souvislosti není bez zajímavosti připomenout, že samotné jezero Hoan Kiem vzniklo ze slepého ramene Rudé řeky. Mohutný veletok ho zde společně se dvěma ostrovy (na prvním stojí svatyně Ngoc Son a na druhém zmíněná želví věž) zanechal jako památku, když před staletími změnil své koryto.

Vietnamci zajásali, jejich jedinečná posvátná želva z dob válečníka a císaře Le Loie nezahynula v roce 1968, ale stále žije! Je tak trochu kuriózní, že je o tom přesvědčen také největší současný expert na tuto želvu, vietnamský profesor biologie Ha Dinh Duc (nar. 1940), který ji už víc než dvě desítky let nepřetržitě pozoruje a rovněž ji vědecky popsal jako nový druh. Sladkovodní gigant samozřejmě nemohl dostat jiné jméno než kožnatka Leloiova (*Rafetus leloii*). Většina zaintere-

Želví věž na menším ostrově na jihu jezera Hoan Kiem sloužila podle legend k přivolávání posvátné želvy. Foto: VAS

sovaných zoologů však Ducovi oponuje a tvrdí, že se jedná jen o přerostlou (tedy přesněji řečeno dvojnásobně až trojnásobně velkou) kožnatku Swinhoeovu (*Rafetus swinhoei*). To by však pro unikátnost výskytu želvy ve vodách Hoan Kiem nebylo nijak zdrcující zjištění, protože i kožnatka Swinhoeova patří k nejvzácnějším tvorům na naší planetě. Na celém světě jsou totiž známy jen tři exempláře, které jsou však mnohem menší než posvátná želva z Hoan Kiem.

Jeden samec kožnatky Swinhoeovy byl za dobrodružných okolností nalezen v roce 2008 ve vietnamském jezeře Dong Ma a jeden téměř osmdesátiletý pár je chován v čínské zoo Su-čou (západně od Šanghaje), kde se už několikrát marně pokusili o jejich rozmnožení. Viděl jsem agenturní fotografie těchto želv, ale zdají se mi být na první pohled morfologicky značně odlišné od želv z Hoan Kiem.

Posvátný obr (dnes už víme, že se jedná o minimálně stoletého samce) je zkrátka jedinečný. Jedinou konkurencí, alespoň co do velikosti, mu může být snad jen napůl mytologická kožnatka z bažin Likouala v africkém Kongu. Domorodci ji nazývají ndendeki a tvrdí, že její krunýř měří od tří do pěti metrů.

Zjevení posvátné želvy sledují vždy tisíce zvědavců ze všech koutů Vietnamu.

Foto: VAS

Profesor Duc tedy v roce 2000 popsal nový druh želvy. To, že je někdo profesorem, z něj však samozřejmě ještě nedělá neomylného všeználnka. (Tímto syndromem dnes pohříchu trpí někteří biologové z české akademické obce, jejichž malý zatuchlý rybníček tak trochu jezero Hoan Kiem připomíná. Stačí si na internetu najít jejich blogy nebo pobavit se četbou některých jejich knih.) a tak není vyloučeno, že se kardinálně mylí. Profesor Duc ovšem na druhou stranu rozhodně není žádný hej nebo počkej a jeho život je jedno velké dobrodružství. Při pátrání po jednom z dalších fenoménů vietnamské přírody, gigantického pralesního tura kupreje (*Bos sauveli*), dokonce málem přišel o život. V roce 1990 vyrazil s ozbrojenou stráží hledat kupreje do pralesů u hranic se sousední Kambodžou. Po několika dnech byla jeho výprava, která kvůli obtížnému terénu a bezpečí jela na slonech, přepadena jakousi ozbrojenou skupinou. Za ne zcela jasných okolností použili ozbrojenci zbraní a profesora Duca zasáhli dvěma střelami ze samopalu. Jedna z nich mu našťastí jen roztránila náramkové hodinky, ale druhá ho zasáhla do hrudi. Postřeleni byli také tři muži z jeho doprovodu. Při druhé výpravě za kuprejem zase neohrožený profesor onemocněl těžkou malárií, a tak musel expedici předčasně ukončit. I z této kratičké ukázky je patrné, že je profesor Duc tak trochu vietnamský Indiana Jones.

Vraťme se však ještě na chvíli k posvátné želvě z jezera Hoan Kiem. Když jsem ji v březnu roku 2011 fotografoval, povšimnul jsem si rozsáhlých poranění na její hlavě a krku, která jsou přisuzována útokům drobných kožnatek čínských a hlavně ostrým kovovým a umělohmotným odpadkům v jezeře.

Bylo proto rozhodnuto posvátnou želvu odchytit a vyléčit. Rovněž bylo přistoupeno k výměně a filtraci vody v sinicemi zarostlém jezeře. Stará želva však byla

Vnější zed' pagody Ngoc Son je vyzdobena stylizovaným reliéfem posvátné želvy s mečem válečníka Le Loie. Autor tohoto díla však obří kožnatku asi nikdy neviděl, protože v reliéfu pochoduje docela obyčejná suchozemská želva s tvrdým krunýřem.

Foto: VAS

mazaná a několikrát mužům se sítěmi unikla. Nakonec však byla v dubnu roku 2011 chycena a „internována“ na ostrově s želví věží. Zprávy a fotografie o této podivné operaci přinášela světová média na předních stranách.

Mytologie tak utřila pořádný šrám. Vždyť co je to za legendárního tvora, na kterého si lze sáhnout rukou a podrobit ho ponižujícím měřením a vážením. Dnes však už alespoň víme, že obr z jezera Hoan Kiem váží 169 kilogramů a je dlouhý 160 centimetrů. V nejširším místě pak měří 80 centimetrů. Výrazně tak zaostává za preparovaným exemplářem, jehož délku krunýře jsem v pagodě Ngoc Son pokoutně změřil a zjistil, že je 190 centimetrů.

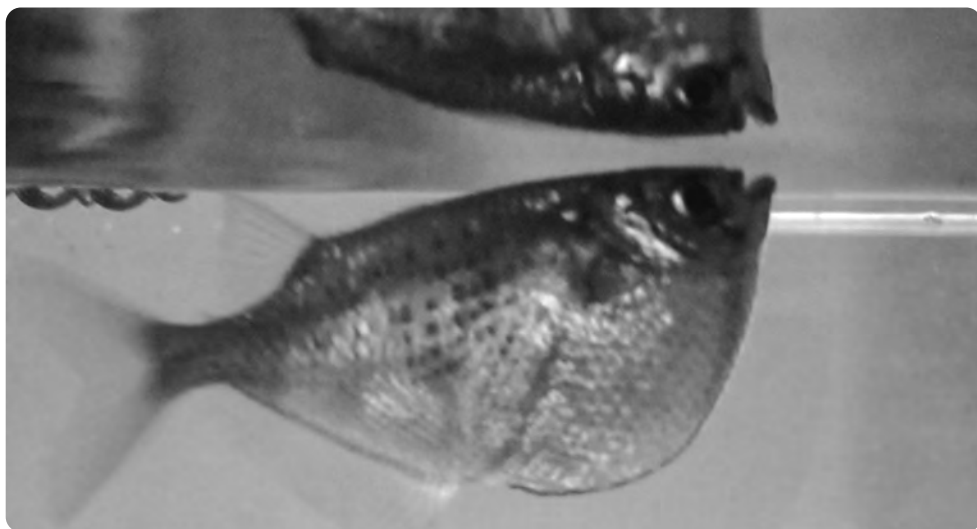
Na začátku roku 2016 jsem se dozvěděl smutnou zprávu – legendární želvu našli 19. ledna mrtvou. Prastarý želví dědeček si však neodpustil ještě jeden šprým. Na věčnost totiž odešel pouhý den před sjezdem komunistické strany Vietnamu. Někteří Vietnamci to považují za znamení toho, že se želva rozhodla naposledy uplatnit své nadpřirozené schopnosti a její smrt je znamením, že vláda komunismu v této asijské zemi již brzy skončí.

2. kapitola

Létající a troubící ryby

Ryby prý mlčí, dýchají žábry a žijí pouze ve vodě. Pokud tomu věříte, tak to jste ještě nikdy nebyli v Amazonii. Některé zdejší ryby totiž létají jako ptáci, chrochtají a troubí jako sloni a dýchají atmosférický kyslík. Navíc vás mohou omráčit elektrickým proudem, okousat vaše tělo doslova až na kost, zarazit vám do nohy ostruhu s jedem nebo vás jednoduše naráz spolknout.

Nad hladinou řeky Purus, mohutným přítokem Amazonky, se každou chvíli ozve jemný cvrkot jakýchsi podivných letících stříbřitých tvorečků. Při bližším pohledu zjistíme, že se nejedná o hmyz, ale o podivné břichaté rybky, jež mají případné české jméno sekernatky létavé (*Carnegiella marthae*). Nestvůrné břicho je ve skutečnosti obloukovitě vyklenutý masivní hřeben, na který se upínají silné svaly mávající prsními ploutvemi.

Sekernatky jsou jediné ryby na světě, které jsou schopny aktivního letu. Foto: VAS

Sekernatky jsou jediné ryby, které jsou schopny aktivního letu. Zuřivě mávají dlouhými prsními ploutvemi a připomínají tak letící kolibříky.

Při rozjezdu sekernatka opravdu vzlétne a zanechává za sebou na hladině rýhu jako miniaturní motorový člun. Za aktivního pohybu prsních ploutví překoná až pětimetrovou vzdálenost, tedy zhruba stonásobek délky svého těla. Je to jediná aktivně létající ryba, protože „létající“ mořské druhy nemávají ploutvemi, ale jen pasivně plachtí.

Amazonský paúhoř elektrický (*Electrophorus electricus*) je ryba s nejsilnějším elektrickým výbojem na světě, jenž dokáže zabít i člověka. Paúhoř má vlastně tři typy baterií. Nejsilnější z nich vyplňuje většinu těla a vysílá proud o síle až 800 voltů. Výboj této baterie tvoří proud vln, v nichž každý jednotlivý výboj trvá pouhé dvě tisíce sekundy. Této hlavní baterie používá paúhoř hlavně k ochromení kořisti, ale výborně mu slouží také k obraně. Druhá, podstatně slabší funguje jako výborný sonar při detekci ryb nebo koryšů. A konečně třetí přídatná baterie pracuje ve spojení s baterií hlavní.

Je neobyčejně zajímavé, že pravidelné elektrické výboje vedou časem ke stále rozsáhlejšímu zakalování očí paúhoře, a tak je v dospělosti zcela slepý. Nijak zvlášť mu to však nevadí, protože sonarová baterie mu výborně slouží k orientaci i při vyhledávání potravy.

Výboj paúhoře elektrického (*Electrophorus electricus*) dokáže zabít i člověka. Foto: VAS

Už nikdo zřejmě nebude moci sledovat tak šílenou podívanou jako slavný německý vědec Alexander von Humboldt (1769–1859):

„Silný dusot koňských kopyt vyhnal paúhoře z bažiny a vyprovokoval je k útoku. Boj mezi tak rozdílnými živočichy skýtal zvlášť zajímavý pohled. Indiáni ozbrojení oštěpy a dlouhými bambusovými holemi obklíčili bažinu ze všech stran. Někteří vylezli i na větve sklánějící se nad hladinou. Divoce křičeli a mávali dlouhými oštěpy a bránili koním, kteří už byli ve vodě, aby se navraceli zpátky na břeh.

Električtí paúhoři zmatení tím hlukem se bránili opakovanými elektrickými ranami. Zpočátku se zdálo, že zvířezí. Mnoho koní zahynulo, protože byli zasaženi do nejdůležitějších orgánů a vyčerpání nepřetržitými ranami elektrinou tonuli. Ostatní frkali, ježili hřívu a s vytřeštěnými pohledy pomalu přicházeli k sobě a snažili se před tímto hrozícím nebezpečím prchnout. Indiáni je však znovu zaháněli do vody. Ně kterým koním se přece jenom podařilo rybáře přelstít a dostat se na souš. Na břeh se pak vypořádali smrtelně unaveni a padli bezvládně do písku.

Metr a půl dlouzí paúhoři se obvykle přiblížili k břichu plovoucího koně a zasadili mu ránu celou délkou svých elektrických orgánů. Proud projel srdcem, břišními nervy a zvířecími vnitřnostmi. Bylo jasné, že taková rána je horší pro koně než pro člověka, který se ryby dotkl jenom rukou nebo nohou. Mnoho koní nebylo zasaženo smrtelně, jen omráčeno, utonuli však, protože se nemohli vzpamatovat. Boj mezi lidmi a elektrickými paúhoři pokračoval dál.

Už jsme se báli, že ve vodě zahynou všichni koně, nerovný boj však pomalu utichal, protože se vyčerpání paúhoři postupně stáhli. Potřebovali nutně další odpočinek a hojnost potravy, aby mohli vybitou elektrinu obnovit. A tu se koně a muly najednou přestávali bát. Hřívky se jim už neježily a oči hleděly klidněji. Paúhoři se

Detail paúhořovy hlavy s bělavě zakalenými očima. Pravidelné elektrické výboje vedou časem ke stále rozsáhlejšímu poškozování očí. Foto: VAS

začali bázlivě stahovat ke břehu bažiny, kde je indiáni lehce chytali pomocí malých hůlek, na jejichž konci visel provázek s návnadou. Ale to už mohli nebezpečně úhoře lovit i rukama nebo do sítí.“ Tolik klasik všech přírodovědeckých klasiků Alexander von Humboldt.

Podivný, tmavě zbarvený vodní had povystrčil svou tlamu nad hladinu bažiny a syčivě se nadechl. Právě jste viděli bahníka amerického (*Lepidosiren paradoxa*), amazonskou dvojdyšnou rybu. Tyto podivné ryby, vybavené žábami i plicními vaky, přijímají potravu jenom v období dešťů, kdy si vytvoří v těle velké zásoby tuku. Jakmile začne voda opadávat, zahrabávají se do bahna, kde přečkají nepříznivé období.

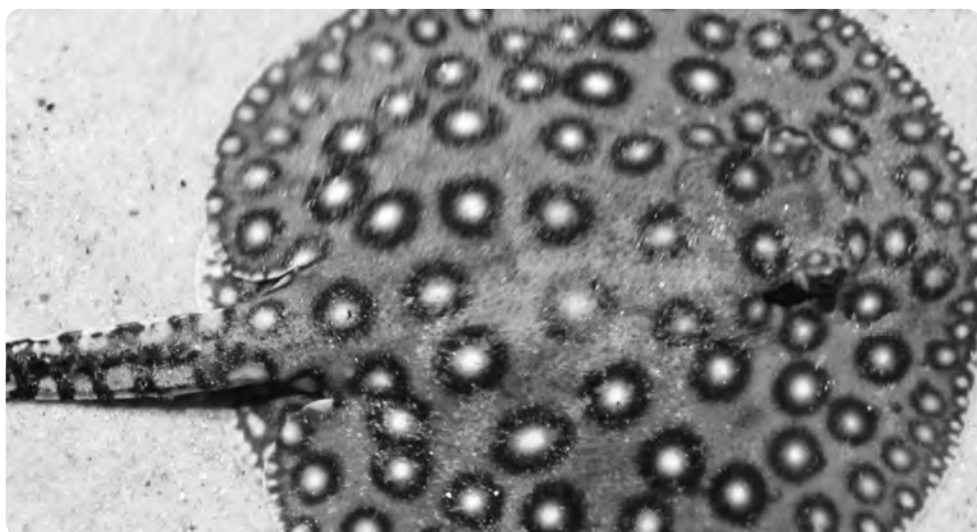
Amazonští sumci anténovci (*Pimelodidae*) jsou velmi hlučné ryby. Foto: VAS

Odporné zvuky, připomínající bouchání papírových pytlíků nebo naopak troubení miniaturních slonů, nesoucí se nad hladinou, vydávají velcí sumci z čeledi anténovcovitých (*Pimelodidae*). Největší druhy těchto amazonských ryb, mezi něž patří i třímetrový anténovec vláknocasý (*Brachyplatystoma filamentosum*), jsou dokonce schopny pohltit obří kapybary, opice anebo dokonce i člověka.

Další kuriózní ryby a paryby amazonského povodí si můžete prohlédnout v následující fotografické galerii, z nichž většina byla pořízena v povodí řek Rio Negro a Amazonka.

Známými amazonskými muzikanty jsou také některé smuhovité ryby (*Centracanthidae*), které produkují zvuky připomínající bubnování. Foto: VAS

Sladkovodní rejnoci rodu *Potamotrygon* mají na ocase trn, který bleskurychle zarazí neopatrnému rybáři do ruky nebo do nohy. Jed, který se z trnu následně uvolní, způsobuje napadenému nesnesitelné bolesti. Foto: VAS

Portrét dvou paryb vylovených z Amazonky. Vpravo je člověku nebezpečný žralok býčí (*Carcharhinus leucas*) a vlevo obrovský piloun (*Pristis pristis*). Obě dvě oploutvené přišery si můžete prohlédnout v obchodě s rybářskými potřebami nedaleko tržnice v brazilském Manausu. Foto: VAS

Rybáři mají na řekách v povodí Amazonie skutečné žně. Foto: VAS

Člun je v Amazonii nezbytností, a to nejen pro rybáře, ale i pro zvědavé cestovatele. Foto: VAS

Metrové aruaně (*Osteoglossum bicirrhosum*) se někdy přezdívá ryba-opice, protože je schopná při lovu své kořisti vyskakovat do značné výšky. Při každoročních záplavách loví svou kořist dokonce ze spodních větví zatopených stromů. Foto: VAS

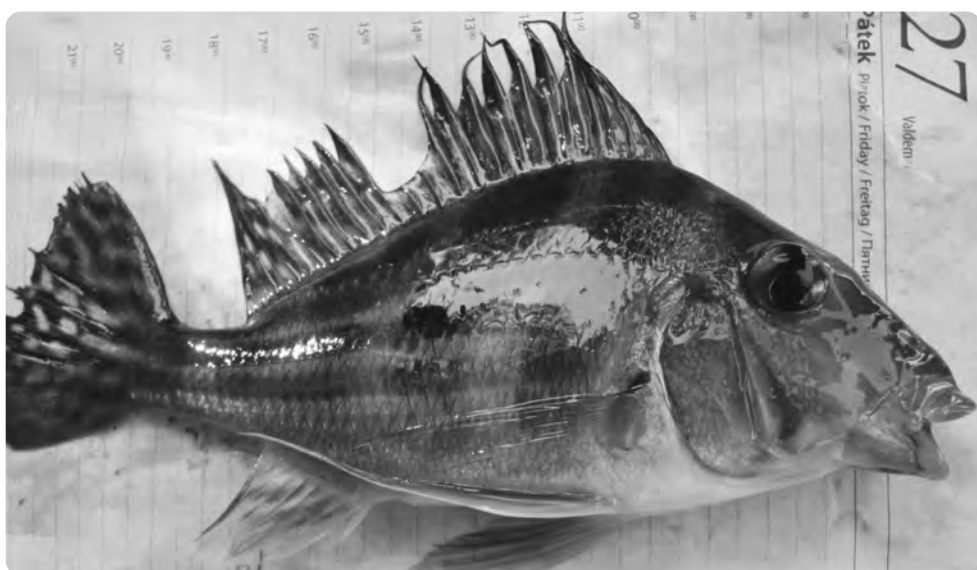
K nejobávanějším predátorům Amazonie patří piraně (na snímku je obávaný druh *Pygocentrus nattereri*). Jejich velká hejna dokážou obrat těla velkých poraněných živočichů až na kost. Foto: VAS

Piraní zuby dokážou jedním kousnutím ucvaknout lidský prst. Foto: VAS

Pruhovaným úzkotlankám rodu *Leporinus* přezdívali amazští rybáři peixe-mato (ryby z lesa). I když jsou leporini převážně vegetariáni, občas napadají ostatní ryby a okusují jim ploutve. Foto: VAS

Mezi nejkrásnější amazonské ryby patří mírumilovné perleťovky (*Geophagus*), které si svou potravu hledají v jemném říčním písku. Foto: VAS

V Amazonce se vyskytuje nejvíce druhů sumcovitých ryb na světě.
Foto: VAS

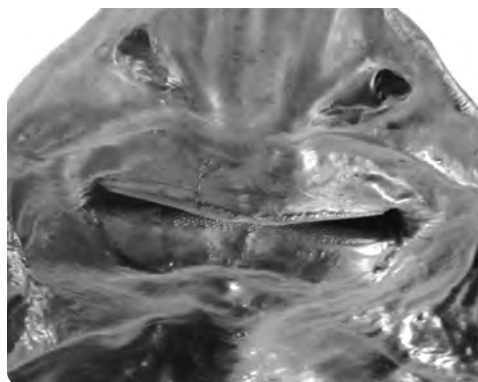
Arapaima velká (*Arapaima gigas*) patří mezi největší amazonské ryby a dorůstá do délky téměř tří metrů a váhy 150 kilogramů. Snímek byl pořízen na tržnici v brazilském Manausu. Foto: VAS

Arapaimy patří mezi tzv. ostnojazyčné ryby. Jejich vypreparované jazyky často slouží domorodcům jako pilníky. Foto: VAS

Tento preparát arapaimy můžete dodnes obdivovat v Národním muzeu v Praze. Foto: VAS

To není úsměv strašidla, ale spodní strana hlavy monstrózního pilouna (*Pristis pristis*), chyceného v řece Amazonce, kam občas zabloudí na své bludné pouti z Atlantského oceánu. Foto: VAS

3. kapitola

Zhmoťnění noční můry

Nad okem spící malajské krasavice se vznáší jakási podivná můrka. Po chvíli usedne a zastrčí svůj sosák pod její zavřené víčko a začne jemně lechtat její oko, které začíná silně slzet, aniž se dívka probudí. Ne, nejde o žádnou noční můru z laciných hororů, ale o zcela reálně existující okřídlenou příšerku druhu *Lobocraspis griseifusa* (českého názvu se tato podivná můra doposud nedočkala).

Lobocraspis patří mezi kuriózní noční motýly, kteří se živí lidskými slzami. Svými sosáky skutečně dráždí oko spících lidí, aby se tak dostali k slzám, které jsou pro tyto trapiče zdrojem bílkovin a solí.

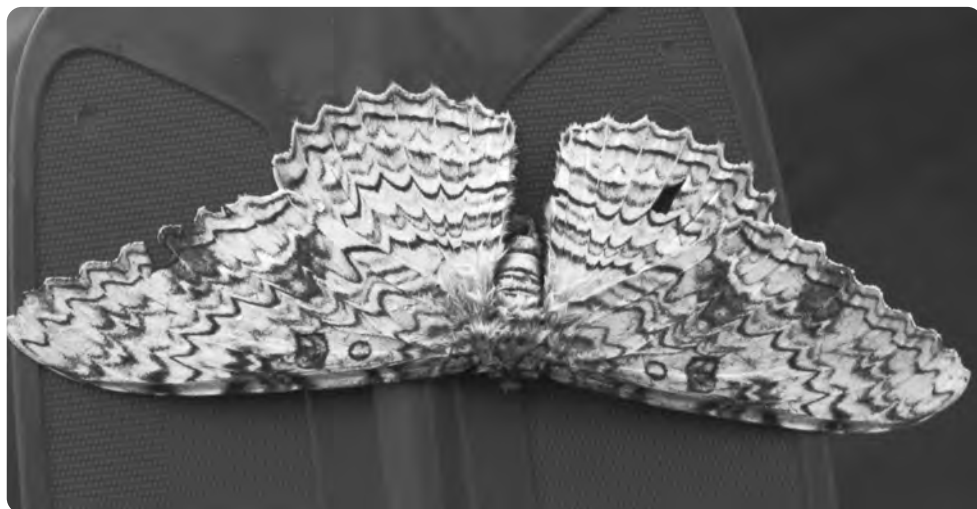
Existuje však ještě něco daleko horšího, něco, co přiletělo z pekelného světa krvavých hororů – skutečná upíří můra!

Můra druhu *Calyptra eustrigata* z Malajsie je totiž jedinou známou můrou a motýlem vůbec, který se aktivně živí lidskou krví. Tato nenápadná hnědá můrka probodne kůži svým krátkým a ostrým sosákem a pak už jenom v klidu srká krev jako brčkem. Děsivé, co říkáte?

Vůbec největší můrou na světě je tyza velká (*Thysania agrippina*), která žije ve Střední a Jižní Americe. O mém tragikomickém setkání s tyzou velkou jste si ostatně mohli přečíst hned v úvodu. Je to pravdivá historka, jak ostatně ukazují následující dvě fotografie. Rekordní samice ulovená v roce 1934 Johnem Powersem měla rozpětí křídel téměř 31 centimetrů.

Tyza je tedy jakousi nekorunovanou královnou můr (nočních motýlů). Můry se však od denních motýlů neliší jen noční aktivitou, ale i chováním a využíváním smyslů. Zatímco pro denní motýly je hlavním orientačním smyslem zrak, využívají můry především čich, jehož ústředím jsou robustní tykadla.

Není jisté bez zajímavosti připomenout, že dnes na světě žije celkem asi 150 tisíc známých druhů motýlů, ale v naší republice se můžeme setkat jen se 3 500 z nich.

Tyza velká (na snímku) ukončila svou životní pout' těsně vedle mé lodi na brazilské řece Rio Negro, takže jsem si ji mohl snadno přitáhnout pádlem a následně ji zvětšit fotoaparátem. Foto: VAS

Situace se však stále mění. Například v roce 2010 byl pod jménem *Ectoedemia beckfordi* ve Velké Británii popsán zbrusu nový druh nočního motýla. I když jde jen o drobnou můrku s rozpětím křídel kolem šesti milimetrů, ukazuje tento zajímavý objev, že toho o můrách víme pořád velmi málo i na starém kontinentě.

Některé můry mají neuvěřitelné schopnosti. Například madagaskarská můra lišaj Morganův (poddruhu *Xanthopan morgani pradiecta*) má ze všech můr

Fotografie pestře zbarvené housenky byla pořízena v brazilských pralesích u řeky Demini. Housenky některých obřích tropických můr se nezřízeně cpou listy a jejich těla doslova nabobtnají do téměř dvaceticentimetrových délek. Teprve potom se zakuklí. Foto: VAS

nejdelší sosák – měří plných 28 centimetrů a může tak jako jediný druh opylovat některé madagaskarské orchideje s extrémně hlubokými květy. Na některé však ani on nestačí – například orchidea *Angraecum longicalcar* je tak hluboká, že by musel mít sosák delší ještě minimálně o deset centimetrů. Je tedy možné, že se někde ve zbytcích madagaskarských pralesů třepotají monstrózní lišajové doposud neznámého druhu.

Také jihoamerický lišaj Walkerův (*Amphimoea walkeri*) se může pochlubit úctyhodným sosákem, který má téměř 28 centimetrů a dosahuje tak čtyřnásobku délky jeho těla.

Naším největším lišajem a můrou vůbec je legendární lišaj smrtihlav (*Arche-rontia atropos*), který dosahuje v rozpětí křídel až čtrnácti centimetrů. Jeho sosák je však proti ostatním lišajům poměrně krátký, protože jím saje nejenom nektar z květů, ale i včelí med. Za touto sladkou pochoutkou podniká sebevražedné mise do včelích úlů, kde také často hyne ubodán rozzuřenými dělnicemi. Dopláci tak zkrátka na svůj mlsný jazyk, vlastně sosák. . .

Největší můra na světě ještě jednou. Tentokrát vedle kuličkového pero, které posloužilo jako nouzové měřítko. Foto: VAS